

Svend Engelund. *Vinterlandskab, Horne*, 1945.

Mit Vendsyssel

Et undervisningsmateriale om landskab og identitet

Undervisningsmateriale fra Vendsyssel Kunstmuseum

Målgruppe: 1.-6. klasse

Fag: Billedkunst, Dansk, Historie, Natur/teknik, Kristendomskundskab/religion

Introduktion til materialet

Nærværende undervisningsmateriale er lavet i samarbejde mellem Vendsyssel Kunstmuseum og lærer på Bagterpskolen Helle Gerstrøm med støtte fra Museumsundervisning Midt Nord.

Det samlede materiale består af et lærermateriale og et elevmateriale. Lærermaterialet er denne lærervejledning, der indeholder information om undervisningsmaterialet, og som skal klæde den enkelte lærer på i forhold til emnet. Herunder indeholder lærermaterialet en række forslag til diskussionsemner, som kan bruges som inspiration for arbejdet i klassen.

Elevmaterialet består af konkrete opgaver med udgangspunkt i de enkelte malerier. Opgaverne er delt ind i syv opgaveark. De første to opgaveark er målrettet 1.-4. klasse, mens de næste som udgangspunkt er målrettet 4.-6. klasse.

Rum, farver og følelser	1.-4. klasse
Virkeligt og uvirkeligt	1.-4. klasse
Det storslåede landskab	4.-6. klasse
Det nære landskab	4.-6. klasse
Få øje for landskabet	4.-6. klasse
Landskabet i forandring	4.-6. klasse
Hvad vil vi med naturen?	4.-6. klasse

Formål

Undervisningsforløbet undersøger, hvordan kunsten arbejder med temaer som landskab og menneskets forhold til naturen. Hvad kendetegner de landskaber, vi ser i kunsten og det miljø, som kunstnerne afbilder? Hvad er naturen for en størrelse, og hvordan påvirker den os og vores følelser? Hvordan kommer det til udtryk gennem kunsten? Efterfølgende handler det også om elevernes egne oplevelser af landskabet og om landskabet som identitetsskaber: Hvor kommer jeg ind i billedet? Hvor hører jeg hjemme?

Formålet med undervisningsmaterialet er at stimulere en nysgerrig og undersøgende tilgang til at opleve kunst, at træne elevernes iagttagelsesevne og at styrke elevernes evne til at reflektere over dem selv og deres omgivelser.

Mål

- At eleverne genkalder sin egen unikke naturoplevelse, at de bliver konfronteret af landskabsbilleder på museet og kan sammenligne deres oplevelse med kunstens udtryk.
- At eleverne gennem diskussion og/eller fremstillingen af et produkt træner og bearbejder sine iagttagelser og sammen med en kammerat bliver bevidstgjort om sine vurderinger.
- At eleverne oplever at det at opleve kunst kan være en måde at opnå en erkendelse om dem selv og deres omgivelser.

De enkelte opgaveark kan printes ud og foldes sammen til en lille folder, der let kan tages med på museet. Print de to sider PDF ud på begge sider af papiret. Afhængig af din printer: vælg den printerindstilling, der skriver ud dobbeltsidet, hvor siden åbnes opad. For at folderen skal kunne foldes korrekt, skal teksten på side to vende på hovedet.

Fold derefter papiret som billederne viser.

Forslag til arbejdsproces

Elevmaterialet er konstrueret således, at man kan vælge de temaer eller opgaver, som passer ens klasse bedst. Man kan vælge at udføre opgaverne enten før, under eller efter museumsbesøget. Det er også muligt at supplere med egne opgaver eller aktiviteter, f.eks. kan man indlede undervisningsforløbet med en naturudflugt til en nærliggende park, strand eller et skovområde, for at give eleverne en personlig oplevelse med landskabet. På stranden kunne man f.eks. arbejde med skitser eller endda "land art".

Vendsyssel Kunstmuseums egne samlinger er altid fremme i skiftende ophængninger. Derfor kan vi ikke garantere, at de kunstværker, som undervisningsmaterialet tager udgangspunkt i, til enhver tid er udstillet på museet. Hvis man vil sikre sig, at de pågældende kunstværker er udstillet, anbefaler vi, at man tager kontakt til museet inden besøget. Opgaverne kan dog med fordel udføres med udgangspunkt i lignende værker af samme kunstner.

Før museumsbesøget

Afhængig af faget udføres et indledende arbejde, så eleven har et begreb om, hvad et landskab er, belyst med fagets arbejdsmetode og medie. Eleven forbereder sig på museumsbesøget ved at tage et foto eller en ting med på museet, der kan kvalificere og konkretisere samtalen om elevens forståelse og værdisæt.

Under museumsbesøget

Afhængig af faget vælges en opgavetype, som passer til faget. Eleven fordyber sig i et arbejde med et bestemt billede og bearbejder det på bestemt vis. Eleven stimuleres i sin arbejdsproces gennem en dialog med en kammerat og gennem en samtalebaseret undervisning af læreren og/eller museumsformidler. Billedbearbejdelsen kan eventuelt foregå på museets værksted, men den kan også fortsætte eller placeres på skolen, hvis det f.eks. ikke er tid til det, eller ikke er muligt at låne museets værksted.

Bemærk. Museumsbesøg samt eventuelt ønske om at låne værkstedet skal meldes til museet i god tid inden besøget på tlf. 98 92 41 33.

Efter museumsbesøget

Afsluttende arbejde med emnet i faget på skolen. Man kan f.eks. lave en udstilling og fælles diskussion eller evaluering af elevernes produkter.

Landskabet i Vendsyssel

På Vendsyssel Kunstmuseum udgør landskabsmaleri en stor del af samlingen. Disse landskaber bliver ofte sat i forbindelse med det karakterfulde og såkaldt typisk Vendsysselske landskab udenfor kunstmuseet: Høj himmel og et vidt udsyn over marker, lave forblæste læhegn og det allestedsnærværende Vesterhav. Det er et landskab de fleste af os har et personligt forhold til. Vi kender det, fordi vi bevæger os rundt i det til daglig – det suser forbi, når vi kigger ud af togvinduet, vi oplever det, hver gang vi tager på strand- eller skovtur, og når vi går, cykler eller kører en tur i vores nærområde.

Det Vendsysselske landskab er også et landskab som opleves som noget særligt i Danmark. Se bare turistbrochurerne glittede sider eller på de kunstnere, der gennem tiderne har været draget af regionens natur og særlige lys – alt fra Skagensmalerne til de malere, som kan opleves på Vendsyssel Kunstmuseum.

Diskuter

- Hvad betyder landskabet for dig?
- Hvad er det særlige ved landskabet i Vendsyssel?
- Hvorfor rejser vi? Hvordan påvirker det, at se nye steder, ens syn på landskabet herhjemme?
- Oplever man landskabet anderledes, hvis man ikke er født her, men tilflytter?

Landskabet, mennesket og kunsten

Gennem tiderne har naturen på meget håndgribelig vis dikteret menneskers levevilkår. Mennesket har levet i tæt samhørighed og afhængighed med og af naturen. Vores opfattelse af naturen har dog ikke altid været den samme. Man kan f.eks. mene, at vi i moderne tid og i takt med, at industrialiseringen fandt sit indtog, i højere grad begyndte at *distancere* os fra naturen. I dag er der ikke megen natur i Danmark, der ikke er påvirket af mennesket. Naturen er blevet kultiveret, noget, som vi bevidst kigger på – den er blevet til landskab.

Det kan være interessant at se på, hvordan menneskets forskelligartede forhold til naturen gennem tiderne viser sig i de landskabsbilleder, som er blevet skabt af kunstnerne. I kunsten omkring det 19. århundredes midte kan man f.eks. opleve, hvordan den vilde nordiske natur blev et centralt nationalt symbol (f.eks. P.C. Skovgaard, J.T. Lundbye). Senere, med respekt for naturen, koncentrerede realismen sig om den naturtro gengivelse af virkeligheden (f.eks. L.A. Ring, H.A. Brendekilde). Herefter får vi de stærkt personlige, stemningsmættede og symbolske landskaber omkring århundredskiftet (f.eks. Hammershøi). Blandt enkelte af tidens malere blev landskabet nu brugt som en form for portræt af menneskets indre landskab, og i enkelte tilfælde også som et billede på det åndelige og på Guds kraft og magt over landskabet.

Med den modernisme, som i begyndelsen af det 20. århundrede vokser frem i Europa, falder landskabsmaleriet i baggrunden for andre maleriske eksperimenter. Men nogle af tidens malere, herunder mange af de malere, man kan opleve på Vendsyssel Kunstmuseum, holder alligevel fast i landskabsmaleriet. Man kan tale om, at landskabsmaleriet nu igen får et opsving, hvor nogle af tidens malere i varierende grad er i stand til at forene modernismens idéer med den mere traditionsbundne landskabsgenre.

Læs mere om hvordan de forskellige Vendsysselske malere forholder sig til landskabet i kunstneromtalerne senere i materialet.

Diskuter

- Hvad adskiller natur og landskab?
- Hvad kendetegner et landskab i kunsten?

Landskabet i forandring

De fleste mennesker i dag lever i byer, men har alligevel ofte et forhold til naturen i en eller anden grad. Nogle føler sig hjemme i naturen, mens andre ikke er så vant til at bevæge sig i naturen.

Naturen kan give os tryghed, hvis vi genkender den og kan overskue tingene. Naturen kan også udfordre vores sanser, vi kan føle os små og overvældet af naturens storhed, og kan frygte dens uforudsigelighed i forbindelse med uvejr, oversvømmelser osv.

Naturen påvirker os, men vi påvirker også naturen. Man taler ofte om, at vi udnytter naturen og dens ressourcer. Mennesket lever ikke længere ”i ét med naturen”, men har et ønske om at beherske naturen, at kontrollere den. I dag fylder miljøspørgsmål, naturkatastrofer, økologi og genbrug i høj grad medierne og vores hverdag. Vi forestiller os, at vi er herre over naturen, men føler også et ansvar overfor naturen. Man kan på denne måde sige, at måden vi ser på og behandler landskabet er med til at bestemme, hvem vi er. Og med de valg, vi træffer, fortæller vi også andre, om hvem vi er eller gerne vil være som mennesker.

Diskuter

- På hvilke forskellige måder kan vi i dag opleve naturen, og hvad er forskellen mellem dem? (F.eks. Ved at tage ud i naturen, via billeder, dokumentarprogrammer, kunst...)
- Kan du nævne nogle myter eller forestillinger om landskabet i byen, på landet, i Vendsyssel osv.? (F.eks. der er fredeligt på landet)
- Kan du nævne lignende myter om Vendelboerne og deres mentalitet?
- Kan du genkende disse myter i museets landskabsbilleder?

Poul Anker Bech. *Vinterkammerater*, 2000.

Landskab og identitet

Hvad er identitet? Hvad er det, der gør, at vi er den, vi er? Hvordan påvirker omgivelserne vores identitet?

En traditionel forestilling er, at de naturforhold, vi gennem generationer har været påvirket af, også sætter præg på, hvem vi er som mennesker. Det er en forestilling, som bl.a. afspejler sig i guldalderens nationalromantiske landskabsbilleder. Dengang mente man, at de barske klimaforhold i Norden havde virket hærdende og styrkende på befolkningen, og at landskabet på denne måde ligefrem dannede grundlag for den menneskelige karakter. Er dette måske en forestilling, der i dag lever videre, når vi taler om det vindomsuste Vendsysselske landskab og Vendelboernes mentalitet?

Tidligere blev man ofte født, voksede op, gik i skole og dannede familie på samme egn eller i samme by. I dag er man typisk født et sted, opvokset et andet, uddannet et tredje og spiller fodbold eller tennis et fjerde sted. På den måde kan det være svært at have samme tilhørsforhold til ét sted. Alligevel er det som om, at landskabet stadig ofte bliver brugt som et billede på vores identitet – som noget, vi identificerer os med, og som knytter os sammen.

Diskuter

- Hvem er du? Er det dine fysiske omgivelser, der former din identitet, eller er det snarere familie, venner, skole og fritidsinteresser, som er med til at gøre dig til den, du er?
- Blicher man et andet menneske af at vokse op ude på landet end i en storby?
- Hvad betyder det for dig, at du har et sted, hvor du føler dig hjemme?

Om kunstnerne

Niels Larsen Stevns (1864-1941)

Niels Larsen Stevns' fødeegn er, som navnet fortæller, beliggende på Sjælland, men han knytter sig til Vendsyssel i kraft af den fresko-udsmykning, han udførte i 1936 til det daværende Amtsbibliotek i Brinck Seidelinsgade i Hjørring (tidl. Hjørring Kunstmuseum, nu Sparekassen Vendsyssel). I den forbindelse opholdte han sig på egnen, hvor han også havde mulighed for at male og studere landskabet.

Niels Larsen Stevns er en fremtrædende maler, ikke mindst på grund af hans dristige og koloristiske farvesyn. Han startede sin kunstneriske karriere i mesterlære hos Joakim Skovgaard (Viborg Domkirke) og malede mange religiøse og historiske motiver, men han er også kendt for sine landskabsmalerier, der ofte udstråler hans kendetegnende, stærkt strålende lys. Niels Larsen Stevns var selv religiøs, men levede i en tid med en begyndende modernistisk tankegang, hvor tro og religion spillede en mindre rolle. Ofte er lyset og naturen i hans landskabsmalerier blevet fortolket til at have en guddommelig kraft og åndelig dimension.

Rent kompositorisk er hans landskaber ofte klassisk opbygget med forgrund i overvejende varme farver, der i baggrunden går over i de mere kølige, og lyst tonede farver, hvormed der skabes rum i billedet.

Svend Engelund (1908-2007)

Svend Engelund blev født i Vrå. Efter nogle år i København, hvor han gik på Kunstakademiet, vendte han i 1942 tilbage til Vrå som veletableret kunstner. Svend Engelund følte altid en stor glæde ved naturen og er bedst kendt for sine skildringer af Vendsyssels flade landbrugsland, et motiv han blev ved med at finde inspiration i, på trods af at han i 1952 flyttede til Århus.

Hos Svend Engelund knytter sig landskabsmotivet sig til et oplevet landskab, men er derefter sat fri. Malerierne er bygget op af en geometri af vandrette bånd, markfelter, grøftkanter, læhegn og småveje. Linjer, flader og planer leder rytmisk blikket ind i billedet. Øjet ledes ikke mod et centralt punkt, men bevæger sig snart her, snart der. Landskabet er forenklet, så det fjerner sig fra en realistisk gengivelse af virkeligheden. Det afgørende er i stedet abstraktionen og eksperimenterne med maleri, form og farve. Svend Engelund var bl.a. inspireret af Cezanne og de franske kubisters malerier.

Sagt af Svend Engelund:

"Af og til går jeg ud og tegner lidt, så går jeg hjem og digter videre i atelieret. Vel maler jeg landskaber, men jeg maler aldrig et vinterbillede, så du fryser om tærne, eller en mose, der damper. Så naturalistisk maler jeg ikke. Og jeg stiller mig heller aldrig op med staffeliet ude i naturen, dels tager stormen lærredet eller blæser det vind og skævt, dels ville jeg blive helt til grin, hvis nogen kiggede mig over skulderen. For hvorfor male i naturen, når det alligevel ikke er naturen nøjagtigt, som den ser ud, du maler?"

Johannes Hofmeister (1914-1990)

Johannes Hofmeister var egentlig uddannet murer, men besluttede sig i 1939 for at blive maler. Han fandt sine motiver i sin fødeegn Hjørring, på Halsagervej, i Hjørring Bjerge, og ved Vennebjerg Mølle ved Lønstrup på Vendsyssels vestkyst. Malerierne tilbyder alvorstunge og forenkede landskabsscener malet med grove, tykke penselstrøg i dramatiske, store linjer. Farven er næsten muret op – lagt på lærredet i lag på lag.

Hav, himmel og jord. Hos Johannes Hofmeister rejser landskabet sig ofte som en mur lodret op på billedfladen. Mennesker og huse i landskabet er skåret ned til det mest nødvendige. Tavs og tænkssomme rejser menneskene sig mod billedernes høje horisont som søjleagtige, anonyme figurer. Menneskene går nærmest i ét med landskabet, og man fornemmer en vis åndelighed i de forenkede billedelementer.

Frede Christoffersen (1919-1987)

Frede Christoffersen var fascineret af lys- og farvefænomener. Tit malede Frede Christoffersen det samme motiv igen og igen – på forskellige tidspunkter på dagen og under forskellige vejrforhold.

Blandt Frede Christoffersens mest yndede motiver finder man solen, lyset og nattens mørke. Han var meget optaget af at male solens runde lysende klode og dens mange farver, aura og efterbilleder. For Frede Christoffersen var solen ikke blot en gul skive på himmelen, men et evigt motiv under stadig forandring. Han arbejdede ofte bevidst med komplementærfarvens virkning i enkle kompositioner. Farven er mættet og tæt, og lagt på lærredet med klart afgrænsede flader. Kontrasterne udfordrer hinanden. Resultatet er ofte et billede på en intens og voldsom naturoplevelse.

Frede Christoffersen. *Uden titel*, 1928-50.

Poul Ekelund (1921-1976)

Også hos Poul Ekelund er naturen et vigtigt motiv. Fra 1965 boede han i Vangså i Thy, hvorefter han i 1970 flyttede til Tornby nord for Hjørring.

I Poul Ekelunds landskabsmalerier ser vi det nordjyske forblæste landskab med drivende skyer og solstrejf og dyrene på marken. Landskabets sarte farver møder Vesterhavets og vindens voldsomme kraft i de ekspressive malerier. Farven er tykt og groft lagt på lærredet i dansende, til tider hvirvlende strøg, mens billedrummet samtidig stabiliseres af vertikale, diagonale og horisontale linjer. Landskaberne med deres vide marker befolket af køer, buske som klatter og prikker, forblæste træer og vilde forårshimler synes hos Poul Ekelund stadig mere uroligt malet, men skildrer i deres uro samtidig øjeblikket med et stort malerisk nærvær og følsomhed.

Agnete Bjerre (1924-)

Agnete Bjerre er mest kendt for sine portrætter af især kvinder og børn, men har også skabt landskabsmalerier, især med udgangspunkt i sin hjemegn i Nordjylland. Hendes far var gårdejer i Guldager ved Vrå og barndomsmiljøet på landet i Vendsyssel har været en stor drivkraft for Agnete Bjerres maleri. I 1952 blev hun gift med maleren Frede Christoffersen, og de bosatte sig i Humlebæk, nord for København.

Agnete Bjerres landskabsbilleder sprudler af umiddelbar malerglæde. Penselføringen er skitsepræget, let og fri. I landskabsmalerierne fornemmer vi tit nærheden i den grønne, fugtige mark og blæsevejret i en nervøs, urolig himmel. Malerierne har ofte en flademæssig karakter og rummet ofte set lidt oppefra og malet i lysende farver. Her er barsk uro – men også lyrik og idyl.

Poul Anker Bech (1942-2009)

Poul Anker Bech blev født i Tårs. Med skiftende belysning står det Vendsysselske landskab smukt og idyllisk frem som baggrund i Poul Anker Bechs malerier, der dog gemmer på anderledes gådefulde fortællinger, fyldt af symbolik og ironisk finurlighed.

Poul Anker Bechs maleriske univers kan karakteriseres som en blanding mellem konkret figurativ realisme og surrealisme. Især de senere billeder er omhyggeligt malede, tilsyneladende hyperrealistiske naturskildringer, hvor et alvor dog lurker under overfladen. Vi genkender marken, stranden, skoven og skyerne – men naturscenariet har fået en drejning. Her er horisontlinjer, der ikke er vandrette, ulogiske skygger og lysvirkninger, skikkelser eller hele markplaner, der flyder ud og opløses. Her er uventede, absurde sammenstød mellem forskellige billedelementer, men også mellem forskellige perspektiver – i rum, såvel som i tid. Fortid og nutid kolliderer med drømmen om en fremtid. Tit er mennesket blot til stede i kraft af spor, efterladenskaber, skrot og affald. Den fremmedgjorte verden, som viser sig i malerierne vidner om, at Poul Anker Bech var særdeles optaget af eksistensen og dens grundlæggende vilkår.

Udvalgt litteratur

Annemette Løkke Berg m.fl.: Rejsen i landskabet, 2004

Søren Elgaard (red.): Vrå-udstillingen 50 år, 1992

Marianne Ilkjær (red.): Agnete Bjerre, 1994

Inge Mørch Jensen: Poul Anker Bech, 2000

Sine Kildeberg: I sporet på kunsten, www.isporetpaakunsten.dk.

(Det trykte formidlingsmateriale kan hentes på Vendsyssel Kunstmuseum.)

Lise Mortensen (red.): Johannes Hofmeister, 2007

Gertrud Oelsner (red.): Efterbilleder. Frede Christoffersen (1919-87), 2003

Hanne Pedersen (red.): Poul Ekelund, 1991

Anne Lie Stokbro (red.): Svend Engelund 1908-2007, 2008

Michael Wivel: Niels Larsen Stevns Videnscenter, 2009

Weilbachs Kunstnerleksikon

Find flere billeder af kunstnerne i bøger eller på følgende links:

www.kid.dk

www.poulankerbech.dk

Tekst: Karin Andersson, Vendsyssel Kunstmuseum

Foto af kunstværker: Axel Søgaard

Øvrige foto: Helle Gerstrøm. Børnene på billederne går på Bagterpskolen i Hjørring.

© Vendsyssel Kunstmuseum 2012